

KÖZMŰVELŐDÉS

Az erdélyi római kath. irodalmi társulat heti közlönye.

Megjelenik minden szombaton. — A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjaikért kapják. — Nemtagok részére előfizetési díj: egészévre 4 frt, félévre 2 frt, negyedévre 1 frt

Ugy a lap szellemi részét illető czikkek, mint az előfizetési pénzek a „Közművelődés” szerkesztőségének Gyulafehérvára a várba küldendők.

Az emberi nem egységéről.

(Folytatás.)

V. De ha a nyelvek egységét elfogadjuk, a szétozlást nem tudjuk megmagyarázni a bibliai elbeszélés vagy valami rendkívüli esemény nélkül. Ezen álokoskodás hihetőleg azért került ki a régiéknél a leleplezést, minthogy az emberek számos eredetileg különböző fajait vették fel. Azoknak, kik ezt nem ismerik el, s egyetlenny törzspárig mennek vissza: hogy a szerkezetben különböző nyelvek létét igazolhassák, szükségkép csodához kell folyamodniok, s azon nyelvekre nézve, melyek a gyökökben s tényleges sajtásokban egymástól különböznek, a nyelvzavarhoz tartani magukat. Ily csodának elfogadása nem mond ellen az értelemnek; miután ugyanis az óvilág romjai világosan mutatják, hogy a mostani előtt más életrend létezett, úgy bizonyosan hihető, hogy az kezdetben sérthetetlen maradt s csak időjáráttal szenvedett lényeges változást. A híres Balbi az általános nyelvtudomány egész birodalmát átkalandozta és meghallgatta olyanoknak is a véleményét, kik egész életüket e tudománynak szentelték; ő szerinte a nyelvbuvárok kutatásai a szent okmányok valódiságát legkevésbé sem gyanúsíthatják; ő ugyanis így nyilatkozik: »Sem történelmi, sem csillagászati emlékek nem valának képesek Mózes könyvére. Valamikor tévedést rábizonyítani, sőt ellenkezőleg valamint a legtudósabb nyelvészek, úgy a legalaposabb mennyiségtanárok által nyert eredmények fölülte csodálatos módon összhangzanak velök.« Az egymással rokon, bizonyos családokba sorozott nyelvek az emberi nemet bizonyos nagy családokba osztják. »Hasonlólag azon együvé csoportosított, de elszakasztott tömegekhez,

melyeket a geologusok korábbi hegyek romjainak tekintenek, mi is a földgömb különféle szójárásaiban az óvilág bámulatos emlékeinek töredékeit látjuk.«¹¹⁾ Törések szabatosága engedi jogosan következtetnünk, hogy egykor egészet képeztek, a töréskör rajzain jelentkező merészség és darabosság azt bizonyítja, hogy erőszakos megrendülés szakította szét.

Azonban könnyű az óvilág annyira a mennyire művelt nyelvei között hasonlóságot fedezni fel; — egészen másként áll a dolog az újvilágra nézve, hol a különféle nyelvek szétágazásán a legkitünőbb és fáradhatatlan nyelvbuvárok is csüggedeztek, míg végre a vallás ellenei bebizonyíthatni vélték, hogy Amerika külön tulajdon népességgel bír; — de nem-sokára feltűnt a vigasztalás csillaga a jobbérzelműeknek és öröm volt látni, mint vonják félre a fátyolt a lexikalisták.

Smith Barton és Vater voltak elsők, kik e téren az uttörés dicsőségét elragadták. Kik Humboldt S. bíráta szerint 83 nyelvben 170 szót találtak, melyek ugyanazon gyökökkel látszanak birni. Malte Brun az amerikai és ázsiai nyelveket földrajzi kapcsolatba iparkodott hozni. Azonban ha az Amerika nyelvein átvonuló szerkezetet vizsgáljuk, kitűnik, hogy egy családot alkotnak, melynek valamennyi tagja a nyelvtan összhangzása által rokonul, mely a nyelvtan legnélkülözhetlenebb részeit magában foglalja és abban áll, hogy az ige jelentménye és viszonyai ragozás helyett szótagok becsusztatása által határozatnak meg, mely sajtástól Humboldt V. agglutinationának nevez, mely az újvilág mindkét felére kiterjed, s a legvadabb és legműveltelenebb nyelveknek család hasonlóságot kölcsönöz; ezen csodálatos hasonlóság Vater szerint egy amerikai őstörzslétének

11) Wiseman i. m.

csodálatosan kedvez, és így, ha oly nyelvek között, melyek 100 mértöldnyi távolságban állnak egymástól bizonyos rokonságot veszünk észre; valamennyi a műveltség egy közös központjából veheti eredetét.

Gondos megfigyelés után kitünik, hogy ezen nyelvek a nagy családnak mind alá rendelvek, mint ezt már Hervas gyanítja. A sok különböző nyelvnek oka leginkább a miveletlenség és vadság, ugy anyyira, hogy a hittérítők szerint a vad népek közt alig van egy falu, mely a másikkal ugyanazon nyelven beszélne, de sőt ugyanazon faluban még a családok is különböző nyelveket használnak, nyelvök naponkint változik, Közép-Amerikában a hittérítők megkísérlették egyes vad népek nyelveit leírni, s minden szavaikat szótárba szedték, melyeket csak tehettek; azonban tíz év múlva visszatérvén hozzájuk, már nem használhatták szótárukat, annyira változott nyelvök; régi szavok eltűntek, újak merültek felszínre, nyelvök egész külső alakja átváltozott. Müller is a nyelvek ezen sokféleségét a vadságnak tulajdonítja. »De ez korántsem bizonyít valami nagy foku műveltséget, inkább azt mutatja, hogy a különböző amerikai népfajok soha sem rendelték magukat alá valamely hatalmas állami központnak, és hogy soha sem sikerült nekik nagy nemzeti birodalmokat alapítaniok.«¹²⁾ Vad állapotban ugyan különbözik nyelvök, de a műveltséggel mindinkább közelnek egymáshoz.

Borneo Kannibál lakói Cranfurd szerint néhány száz nyelven beszélnek. — Ugyanezt bizonyítja King kapitány az egy fajhoz tartozó ausztráliai törzseknél. Az amerikai szójárások különféleségéhez még a különböző körülmények is befolyással bírtak. Az amerikai hagyományok mint vándor népeket tüntetik fel, kik észak-nyugotról délre költöztek; korszámítások a kelet-ázsiakéval sokkal határozottabban megegyez, hogy sem ez pusztá esetleges lehetne.

(Folyt. köv.)

Br. Dipauli követ beszéde, melyet a bécsi birodalmi gyűlésen 1881. május 13-án tartott.

(Folytatás.)

Már 1870-ben a Dove-féle „Zeitschrift für protestantisches Kirchenrecht“ IX. kötetében megjelent egy értekezés a bécsi lutheranus plébános Porubszky Gustávtól, ki a népiskolai törvények fölött oda nyilatko-

zott: miszerint azokban a protestans patens megsértését látja, mivel a felügyeleti jog az evang. iskolák fölött az államnak itéletik oda. Ugyana hozzászói, hogy ezen iskolatörvények tulajdonképi értelemben, és nem is az iskola javára, hanem politikai czélokából és czélokra hoztattak volna. Ezekfa protestans plébános szavai.

Teruészetesen a panaszok, melyeket itt protestansoktól hallunk, katolikus körökben annál gyakoriabbak és okadatoltabbak, miután a birodalom inneni fele 19 millió katolikust és körülbelül 370,000 protestanst számlál.

Már az 1868. májusi törvény 1. és 2. §§. értelmében az egyház az ő közvetlen felügyeleti jogával még a vallás oktatás és isteni tiszteletre nézve is az államnak van alárendelve. E §§. szerint egy Caesaropapismus létesület, midőn a közoktatási minister, még akkor is, ha zsidó volna, legfelsőbb bíróná tétetik meg a hit és isteni tisztelet dolgában is, a mennyiben azok az iskolára vonatkoznak. E törvény szerint a minister döntvénye ilyenekben, még hitdolgában is föllebezhetlen, és a püspök és az egyház határozatai fölötte áll.

Ha p. o. amint a nemrég csakugyan megtörtént, egy tartományi iskolatanács határozatilag ilyenemű döntvényt ad ki: „hogy babona azt hinni, miszerint az ördögnek hatalma van, az embereket rözsra csábítani“, akkor e tartományi iskolatanács minden bizonynyal hit dolgában határozott, és mégis másrésről azt a népiskolai törvény 1. 2. §§. szerint egészen törvényes, illetékességének keretén belül maradt. Ilyen körülmények között, azt hiszem, hogy egészen helyesen szabad és kell e törvényt kereszténytelennek nevezni.

A vallás oktatását, az órák számát illetőleg annyira megszorították, hogy e tananyagot nem lehet kimeríteni. A hol az órákat szaporították, ez önkényüleg történt — anélkül, hogy a papsáptól tanács kéretett volna.

A főreáliskoláknál nagyobbkrészt a vallásoktatást eltörölték.

Az egyházi hatóságok intézkedései, mint már mondtam hit és istentisztelet dolgában csak akkor, érvényesülhetnek, ha a kerületi iskolatanács azokat megerősíti, a mit meg is tagadhat. Mint legfelsőbb foku bíróság a tartományi iskolatanács határoz.

Minden vallásos nézetet, minden vallásos életelvet kiküszöböltek sőt „Jézus“ nevé is eltávolították az iskolakönyvekből, persze ezért állandó panasz a tanítók és szülök — hogy amazok oly humanistikusan vannak összetákolva, miszerint a gyermek belőlök nem alkothat magának egy gondolatot sem, nem találhatván meg ezt bennök.

Az iskolai imádságot ismételten eltörölték, s a hangos imádságot egy, 100 keresztény gyermeket számláló osztályban 5 zsidó kedveért megtiltották. A helyett az ugynevezett felekezetenküli imádságokat hozták be, vagyis valósággal az indiánok „Nagyszelleméhez“ intézett könyörgéseket. Sőt az iskola gyerme-

¹²⁾ Müller M. i. m.

keknek — Grätzban történt — még a „Dicsértessék a Jézus Krisztus“ üdvözetet is megtiltották.

A vallásból való osztályzat oly keveset nyomó-
nak nyilvánított, hogy a tanulónak egy magasabb
osztályba való fölmenetelést nem is akadályozhatja.

A tartományi iskolahatóságnak kell határozni a
és határozhat is a fölött; vajjon az egyházi vallástani-
tónak díjazást engedélyezi és adni akar-e vagy nem;
a világi vallástanitónak — a mi törvényünk t. i. világi
vallástanitókat is ismer-e díjazást minden esetre enge-
délyezni kell.

Hogy a vallásoktatást lehető népszerűtlenné te-
gyék, a vele járó költségeket az általános közoktatási
előirányzatból kitörölték és azokat a hitsorsokra az
egyes izkolakerület községére rótták.

A vallástanitót nem a főtanítókhoz legfőlebb a
gyakorló tanítókhoz és gyermekkertésznőkhöz számít-
ják, sőt ezen bizonytalan szerencse is csak akkor jut
neki osztályrészsül, ha az állandóan alkalmazva van.

Az egyház papi képviselői, bármikor és bárhol
lépnek az iskolafelügyeleti hatóságba, legtöbbször
olyan többséggel látják szemben magukat, mely még
arra is törekszik, hogy a törvényt a lehető egyházelle-
nek módon érvényesítse.

Már a törvényben gondoskodtak arról, miszerint,
ha valahol az adófizetőnek még bátorsága és pénze
maradt volna arra, hogy saját vagyonából iskolát ala-
pítson, ez is az iskolatörvény általános kaptájára ve-
zessék és szabadságától megfosztassék.

A vallásgyakorlatokat nem ritkán oly módon
ócsárolták, hogy ezek az ifjúságnál, — a természeténél
fogva a könnyelműséghez hajlandó ifjúságnál, igazán
nem találhattak becsülésre.

A törvény azon intézkedésének da-
czára, hogy a vallásoktatás számára a tananyagot az
egyházi hatóság ossza be mégis annak a tartozó meg-
állapításánál semmi befolyást sem engedtek.

A legtöbbször olvasni nem tudó legkisebb gyer-
mekek részére hetenkint egy órai vallásoktatást en-
gedtek, és ezen egy órának is itt gyakran el kell esnie,
mivel a tanítónak erre állítólag ideje nincsen. Ily mó-
don hogy is volna lehetséges a vallásoktatás, ha még
azonfelül törvény és rendelés parancsolják azt, a tan-
tónak ha akarna is, a vallásoktatót a káté ismétlésé-
ben támogatni nem szabad?

De hogy hány esetben dolgozik egyenesen ellene
és rombolja le azt a tanító, mint a hitelemző felépített,
arról hallgat ugyan a törvény, de beszél a tapasztalás
Még a bibliai történet is kiköszöböltetett az olvasó-
könyvekből, hogy a vallás oktatásnak semmiben se
nyújtassék támasz.

Vajjon ilyen körülmények közt a vallás-erkölcsi
nevelésről szóló mód nem válik-e pusztá képmutatássá
hogy a keresztény szülők lelkiismeretét elaltassa? És
kielégítsen-e keresztény szülőket az, ha eme körülmé-
nyek között egyszer egy közoktatási miniszter csupa
udvariasságból mintegy bokrátságkával jobbra a val-

lás-erkölcsi nevelést hangsúlyozza, míg az elődje egy
bókkal balra az erkölcs-vallásos nevelést kiemelendő-
nek vélte?

Daczára az 1868. májusi iskolatörvény 7-ik §-ának,
melyszerint vallástankönyvek az iskolákban csak ak-
kor alkalmazhatók — ha ezek az illető egyházi, ható-
ság által elfogadtattak és megerősítettek; ily meg-
erősített vallástankönyvek miniszteri rendelet által egy-
szerűen eltiltattak és az egyházi hatóság e rendsza-
bályról nem is értesítettet.

A tanító az osztrák népiskolákban törvény és ren-
deletetek által már valóban oda jutott, hogy már nem is
lenne többé képes az államot támogatni azon esetben
ha valaha az állam nálunk is hozzá azon követelést
intézné, melyet e német császár Berlin tanítóihoz inté-
zett: hogy az ifjúság keresztény nevelését ismét ve-
gyék kezökbe.

(Folyt. köv.)

Kinyilatkoztatás és hitregészet.

I. Apolló mint Mózes és a Messiás.

(Folytatás.)

A hitrege továbbá azt mondja, hogy noha Apolló
maga a zenészet istene volt, mégis a szemtelen Mar-
syas nevű Satyr a hárfán vetélkedni kezdett vele. —
Apolló bele is egyezett abba, de csak oly föltétel alatt,
hogy a győztes-fél a legyőzöttel úgy bánhassék, amint
épen neki tetszeni fog. A vetélkedés meg is kezdetett,
és természetes, hogy a szemtelen Marsyas huzta a kur-
tát, kit azért Apolló egy fához kötözve elevenen meg-
nyuzott.¹⁾ — Már ha hiszszük azt, hogy mindenk az
Isten örök Igéje által lettek az égen földön és föld
alatt: akkor azt is önkényt el kell ismernünk, hogy
minden művészet, minden tudomány és minden tökély
egyenesen ő tőle s ő általa van, s következőleg, hogy ő
az Istene a zenészetnek is. De hogy is ne, hisz' az an-
gyalok is ő általa lettek, az angyali karok égi zenéjét
pedig még soha emberi phantasia meg nem közelít-
hette; hát aztán, milyen lehet még magának az angya-
lok Urának és Istenének ebbseli tökélye?!

A satyrokrol már másutt is emittettük s alább be
is fogjuk bizonyítani, hogy azo: mindig az ördögök he-
lyett szerepelnek a hitregészetben; minélfogva tagad-
hatlan, hogy ördögöt helyettesít maga a szemtelen
Marsyas is, aki elég vakmerő vala vetélkedésbe bocsát-
kozni, versenytérre szállani az ő hárfáján Apollóval, a
zenészet isteni tökély legfőbb mesterével, magával az
Isten Fiával. — De kudarcot vallott, s egy fához kötöz-
tetve — értsd a kereszt kinfáját — elevenen megnyu-
zatott, az az: az ő szemtelenségeinek ezerváltozatu ál-
arca lehuzatott, lelepleztetett s ő maga a Messiás által
élő-halottá tetetett. — A hitregében említett ördögi
merénylet valóságáról tanuskodnak Izaiás eme szava
is: „Letaszított pokolra dicsőséged hárfád zengésé-

1) Apollodor. I. 1. c. 4. §. 2.

vel; mely leszen derekaljad, takaród a férgek. Hogyan estél le az égből te Lucifer-hajnalcsillag, te hajnalnak biboros fia! mi módon rohantál le a földre te nemzetek lármolója! Ki azt mondod vala szivedben: Fölmegyek az égbe, felmagasztalom Istennek csillagai felett királyi széketem. . . Fölemelkedem a felhők magassága fölé, és hasonló leszck a Felségeshez; mindazáltal leiaszítottattál pokolra, a sirnak legmélyebb fenekére.²⁾

Hasonló vitája volt Apollónak még Pánnal is, a kiről szintén tagadhatlanul áll, hogy ő is az ördög hegyett szerepel a hitregészetben. Pán ugyanis az ő fül-sértő és elferdült hangokat nyafogó tilinkójának nagyobb művészeti bájt és tökélyt szeretett volna tulajdonítani, mint az Apolló varázserejű s még magát az érzéketlen természetet is mozgásba hozó hárfájának. De ő is legyőzetett Apollótól, s midőn az oktanak Mi- das még akkor is Pánnak adná az elsőséget Apolló felett, ez őt számár-fülekkei jutalmazá mag.³⁾ — Már első pillanatra is mindenki láthatja, hogy valamint az előbbeni pontban, úgy itt is az ördögöknek az Isten Fiával való vetélkedése magán az undok kevélységi bűnön alapszik; s innen fejthetni meg azt is, hogy miért nevezé a kevélységet maga a nagytudományu szent Ágoston is: az Isten álmajmolásának;⁴⁾ mert azt mindenki kénytelen elismerni, hogy Pán is csak álmajmolója vala Apollónak. Az pedig, hogy a hitregében számárról-, szent Ágostonnál pedig majomról, majmolásról van szó: úgy hiszem nem oly nagy különbség, hogy könnyen ki ne lehetne azt egyeztetni, miután számárnak vagy majomnak lenni — átvitt értelemben — csaknem mind egyre megy.

Apolló vala az is, ki a kevély Niobe valamennyi fiu gyermekét — mint Diána annak a leányait — nyilaival lelődözte.⁵⁾ — Mi a kevély Nioberől is tudjuk, hogy alatta, is a kevélység bűne miatt valamennyi maradékaira halálthozó Éva értetődik. S ha a hitregében Apolló és az örökszűz Diána lődözi le a Miobe magzatait: úgy a valóságban is az isteni örök Ige s az örökszűz Istenanya, Mária, volt az, ki a testi és lelki halál tételét a büntherhelt első emberpárra és maradékaira kimondotta, de egyszersmind a megváltásbani reményre is különben örökre elkárhozandókat feljogosította, — Fennebb azt mondám, hogy az Istenanya maga is a testi és lelki halálítéletét mintegy segített kimondani az első emberpárra és azok maradékaira: de én e szá, vakat nem veszem szoros értelemben, miután tudom hogy az Atya maga sem ítél senkit, hanem minden ítéletet egyedül a Fiúnak adott; hanem csak úgy kívánom azokat a szavakat értetni, hogy a második Ádám és Éva: a Messiás és az ő szent anyja, megszegyenitette s mintegy kárhóztatta az első Ádámot és Évát, amennyiben ezek a még átok alá nem vetett s tökéletesen kielégítő állapotban és földön sem tudták — nem mondom megszerezni, de még megőrizni is azt, amit amazok — a Messiás és anyja — a büntherhelt,

átok és ördög hatalma alá vetett földön, annyi mindenféle rosz példa középett visszaszerezni elég erősek, elég elszántak voltak.

Itt megint azt mondhatná valaki, hogy a kevély Niobe alatt rejlő első Évát kárhóztató Diána, mint a Messiás anyja, az eredeti bűn elkövetésekor még seholsem létezett; következésképp nem is lehet igaz, mit a hitrege után mi fennebb mondottunk. — Én erre azt felelem, hogy ez ellenvetés amily igaz emberileg szólva, épen oly alaptalan és ferde fölfogásu az Isten örök tervei és határozataira nézve. Avagy miért mondatik az Isten örök Bölcsesége — és annak örökszűz anyjára vonatkozólag: „Én a Magasságbelinek szájából származám, előszülött minden teremtmények előtt” — tehát még Ádám és Éva, sőt az angyalok előtt is? — Innen fejthetni meg, hogy szent János evangelista is a kevély angyaloknak a Fölséges Ur Isten elleni vakmerő lázadása alkalmával — tehát még mindjárt a világ kezdetén — a Messiás örökszűz anyját, mint már akkor is valósággal létezőt lépteti föl. Ugyanott érintve van az is, hogy az angyalok egy részének föllázadása, az idők teljében megtestesülendő Isten Fia, a Messiás miatt történt, amennyiben t. i. nem akarták azok az Istenembert imádni s az ő hatalmát, fölségét és dicsőségét elismerni. S valóban, a hitrege is elismeri, hogy Apolló az eget ostromló óriások ellenében a Jupiter pártján volt; mely alkalommal egy Ephialtes nevű óriásnak az egyik szemét ő, a másikat pedig Herkules ütötte ki. Mi arra mutat, hogy az ördögöt az Apolló és Herkules által is jelölt Messiás ölte meg, győzte le.

(Folyt. köv.)

T Á R C S A.

Csik vészes napjaiból.

(Történeti beszély.)

(Folytatás.)

IV.

A foglyok között.

Szivindító volt a foglyok állapota. Kor- és nemkülönbség nélkül sötét pinczékbe avagy fészekbe zárva a dermesztő hidegben a szükséges ruhadaraboktól is megfosztva egymáshoz lánczolva, a tatárok állatias durvaságának és korbácsainak kitéve az emésztő fájdalom és a jövő fölötti aggály egész a kétségbeesésig marcangoló keblöket. Az anya szorongva gondol kedves gyermeke után, kit hiába keresnek szemei; a nő férje után hiában eseng, talán hült teteme fekszik valahol, kitéve a fenevadok szétmarcangolásának. Boldog ki szeretettével egyhelyre jutott, legalább a szenvedést elviselhetővé teszi azon tudat, hogy oldalánál szemlélheti őt. A tatárok eddigelé mintegy 4000 foglyot ejtettek, köztük 120 örményt Szépvívről, számos nemest és előkelőt.

2) Isai. 14. 11—16. 3) Ovid. Metam. 11. v. 146 et sgg. 4) S. Aug. De Civ. Dei l. 19. c. 12. 5) Hygin. Jab. 191.

Az alkapitány házának tágas pinczéje is zsufolva volt foglyokkal. Az egyik sarokban ott feküdt borzasztó fájdalmakat szenvedve az alkapitány, mellette leánya, halványan mint a letört lilium, szorongó kebelével tekintve szenvedő atyjára, olykor-olykor imaszavakat rebegve. Zsebkendőjével bekötözte atyjának sebéjét, mely szerencsére nem volt halálos s csak a vérvesztesség által okozott gyengeség meríté ki a különben is koros férfiú erejét. Olykor-olykor megnyílik a pinceajtaja s azon egy bozontos tatár lép be durva kenyeret és vizet osztva szét, sohaj és zokogás váltják fel a néma csendet. Most mintegy mély álomból felocsudva emeli fel fejét az alkapitány s alig hallható hangon leánya nevét hangoztatja.

„Itt vagyok kedves atyám“, válaszol sietve Ilona.

„Adj egy kis vizet“ szól az atya „oly égetőn szom azom“, s megfogván a leánya által feléje nyújtott korsót jókorát huzott belőle.

„Most egy kevéssé jobban érzem magam, kedves leányom, de te hogy vagy? nem történt valami bajod? Oh Istenem, Istenem, miért engedéd megérnünk e szörnyű sorsot!“

„Ne aggódjék, kedves atyám“ válaszolt Ilona, „nincs semmi bajom, sőt boldognak érzem magam, hogy oldalánál lehetek.“

„Bár fogadtad volna meg parancsomat, akkor talán még elmenekülhettek volna. Szegény öcsém Kálnoky mi sors érhetette őt is!“

„Ne busuljon kedves atyám“ szól Ilona, alig tudván elfojtani a zokogást. Ő jó helyen van, hisz ezerszerre jobb helyzetüknél a halál. Midőn atyám meghalását meglátá s elleneink diadalkiáltásait meghallotta, láttam hogy irtozatos dühvel a legsűrűbb tömeg közé rohant. Hogy mi történt vele azután azt nem tudom. Kétségkívül a tulnyomó erő áldozata lett.“

„Nem kell még kétségbe esni leányom!“ válaszolt az atya „Isten nem hagyja el benne bizókat, ami helyzetünk is jobbra fordulhat még. Csak imádkozzunk az egek Urához és a boldogságos szűzhez közbenjárásáért helyezzük reménységünket ő bennök.“

Ezalatt Ali rendeletére az egész tábor mozgásba jött, mindenütt a továbbhaladásra készülődtek s az előcsapat lassu menetben meg is indult. A foglyok is kivezetettek, egymáshoz lánczolva a tábor utócsapatát képezendők. A jajveszékés és siránkozástól visszhangzott a táj, míg a tatár katonák korbácsaikat kegyetlenül használván, hallgatásra kényszeríték őket.

Alit és a khán fiát együtt látjuk titkos beszélgetésben s miután mély hajlongáson között eltávozott, Ali a foglyok felé irányzá lépteit.

„Hol van az átkozott gyaur vezér, Ozmán?“ kérde az őrség hadnagyától.

„A harmadik sor közepe felé két gyaur között, kötve leányával együtt, mert az öreg nagyon gyenge s nem tarthatna lépést velünk, tehát azért kötelességükké tettem őt vezetni.“

„Kutya hitetlen faj, megérdemelné mindenik, hogy a farkasoknak martalékául kitegyük. „Hát te még vonakodol menni „szólt ostorával nagyot suhintva a szenvedő alkapitány felé „megtanítlak menni, ha eddig nem tudtál.“

„Oh uram.“ esengett Ilona „kimélje szegény atyámat, nem látja, hogy sebe miatt olyan gyenge.“

„Mit te még feleselni mersz, kigyó“ szól Ali „eredj“ szól a mellette álló tatárhoz „hozz köteleket, nincs eléggé megkötözve a galamb“ majd megtanítlak nyelveskedni“ s mialatt a tatár köteleket hozandó eltávozott, Ilona fölé hajlott azon szín alatt mintha a köteleket szorítaná, s hirtelen néhány szót sugott a leány fülébe, melyeknek villanszerű hatását még a mellettök álló fogolytársak sem vevék észre.

„Oh atyám“ rebegé Ilona alig hallhatóan „ő él és szabaduláson munkálkodik, legyen hála és dicsőség neked boldogságos szűz, ki eszközléd, hogy imám meghallgattatásra talált!“

„Mi, él jegyese, és szabadításunkon munkálkodik? szólj leány, mert különben azt hiszem, hogy álmodom!“

„Igen atyám, e tatár, ki az imént oly kiméretlen volt irántunk, e tatár sugá füleimbe, hogy legyünk megvigasztalódva, jegyese szabadításunkon munkálkodik és kért, hogy bizzunk ő benne alkalmazkodjunk utasításaihoz.“

„Nem mondtam meg leányom, válaszolt az atya, hogy bizzunk a jó Istenben s minden jobbra forduland.“

Ezalatt a tábor egész tömege utnak indult. Elöl haladott a khán főtisztjeitől környezve, utána a fegyveresek sokasága, leghátul pedig a foglyok tömege sietésre ösztönözve a tatár korbácsok által. Ilona és atya Ali rendeletétől egy ökörfogatra tétettek fel, tekintetbe véve az alkapitány előkelő állását, sebeit és Ilona gyengeségét, s habár köteleik nem oldattak föl, mégis legalább az ut fáradalmaitól meg lettek kimélve. Ali mindenütt jelen volt, majd a tatár vezéreknél utasításokat osztogatva az előhaladás irányát illetőleg, majd a foglyok sietésre ösztönözve. Egy párszor Ilonának mellé is furakodott szitkozódva s szinleg ütleget is osztogatva s mindannyiszor tu lott egy pár biztató szót intézni hozzájuk. Sőt egy alkalommal egy fényes tárgyat is csusztatott a leány mellé, mit az mohón megragadott és ígykezett elrejténi.

Szép téli nap volt, az azurkék egen egyetlenegy felhő sem mutatkozott. Az utban eső falvak üresen állottak, a lakosok elmenekültek a tatár tábor közeledténél hírére. A Somlyóban reájok várakozó zsákmány reményében nem is igen törekedtek kikutatni a tatárok a házakat csak felgyújták azokat, s így közeledésüket mindenfelé az égő falvak lángja jelzé.

Az eddig nagyobbára szűk völgy kiszélesedett s tág teret nyújtott a tatároknak homloksorakozásra. A foglyokat sietésre ösztönözték s nagyot kanyarodva a tatár had balszárnya mögé állíták föl. Már látszott Somlyó alsó vége, a szeredai vár és az ódon kolostor

magas tornyu templomával is előtűnt, midőn a kis Somlyó aljáról egetzáró kiáltás rémité el a biztonságában mitől sem tartó tatár sereget.

(Folyt. köv.)

Kisebb közlemények.

XIX. Választmányi gyűlés.

mely tartatott 1881. évi július hó 11-én.

Jelenvoltak: Biró B. alelnök, Nagy I. kanonok, Csicszer J. Straubert Ö., Cserni B., Barabás G. vál. tagok, Ávéd J. pénztárnok, Fogarasi J. ellenőr, Tódor J. társ. titkár.

1. A múlt vál. gyűlés jegyzőkönyve hitelesítettik.

2. Alelnök jelenti, hogy t. Józsa Sándor gyertyadítrói tanító, mint rendes tag kíván a társulatba lépni, és mint ilyen az I. szakosztályba ohajt soroztatni.

— A választmány örvendetes tudomásul vévén az erről szóló diszokmányt kiadatni rendeli.

3. Alelnök fölszólítja az I. sz. o. elnöksége, hogy Székely Antalnak francia eredetiből fordított „A leánynevelésről” című (Fenelontól) művéről, mely véleményes bírálat végett oda áttétetett vala, tegye meg jelentését. Mely fölhívásnak Tódor József I. sz. o. elnök engedve, élő szóval jelenti, hogy az I. sz. o. tekintve a műnek még ma is kor- és czélszerű voltát és annak Székely által eszközölt igen sikerült fordítását, igen ajánlja azt, nemcsak, hogy a társulati lap útján közzétéssék, hanem hogy külön lenyomatban is kiadassék.

— A választmány az ajánlatot elvben elfogadja, és annak kiadatását alkalmas időben eszközölni fogja.

4. Elnökség jelenti, hogy a „Székely Czimbalomhangok” című versgyűjtemény kiadatását illető feladatában eljár, a mennyiben ezzel kapcsolatosan a társulat kiadványainak állandó stereotyp alakját megállapította, s nyomdászszal a szerződést a lehető legutányosabban megkötötte. Egyszermind a társulati kiadványok megállapított alakjának tervezetét beterjeszti.

— A választmány tudomásul veszi, s a beterjesztett tervezetet elfogadja.

5. A pénztár az állandó számvizsgáló bizottság által megvizsgáltatván minden rendben találtatott, és e szerint a pénztár állása jelenben a következő: Forgalmi bevétel: 1363 frt 47 kr; kiadás: 698 frt 40 kr; maradék: 665 frt 7 kr; ebből a „Czimbalomhangokra” tartozik: 47 frt 90 kr; a pénztári készlet tehát: 617 frt 17 kr; mivel pedig a társulat tőkéje 776 frt, lesz a pénztár tartozása az alapnak 158 frt 83 kr.

— A választmány tudomásul veszi, s pénztárnokot és ellenőrt ezen időre fölmenti.

6. A tárgysorozat kimerítve lévén jegyzőkönyv hitelesítésére Nagy I. kanonok ur, Straubert Ö. és Barabás G. vál. tagok kéretnek föl.

— Programm-szemle. A brassói rom. kath.

főgymnasium értesítője 1880-81 tanévről. Értekezik benne Czinege István „A vizről a természet háztartásában” 23 lapon át. A tanártestületet 3 egyházmegyei pap és 9 világi képviseli, egy tanári állomás helyettesítettik; ezen rovatban a tanintézetek legnagyobb száma nagyon helyesen nemcsak a tanár nevét, az osztály melyben tanít és a tanárkodási évet tünteti ki, hanem még azt is, hogy kik a tanképesített rendes vagy helyettes tanárok, mert ez ép olyan lényeges mozzanat az iskolák életében, mint akármi más s pedig az értesítő a czélnak csak úgy felel meg, ha az iskolai életének teljes képét adja; no meg a tanárok társadalmi vagy irodalmi működése sem olyan szegényletes dolog, mit a testületnek elhallgatnia kellene, mért hiszen ha igaz, hogy mozgás nélkül nincs haladás, ugy a társadalmi élet s az irodalom érdekében kifejtett munkásság mint a haladás jelképe csak díszére válhatik egy területnek.

A rosszul felfogott kollegialitás vagy szemérintesség köpenyével nem szabad a társadalom itélete elől rom. kath. iskoláink renoméjának előmozdítása tanusító egyetlen jelt sem eltakarni. Mert nagyon jól tudjuk, hogy a társadalom ma bizalommal helyez sok megbízatást tanárainak kezébe, mert tapasztalja, hogy az ugy a leghivebb munkások egyikének kezébe került: sőt a társadalmi téren is ítlen tanári embereket alkalom adtán mindig korholja. Ez olyan tény, melyet a napi lapok ugy mint a szakközölyök egyaránt tanusitanak (l. többek közt a Tanáregyleti közölyben a Petrovits féle Polemia cikkeit). Igaz, hogy akadnak olyanok a laikusok közül, sőt tanári körökben is, kik satírat szeretnének csinálni abból, ha egyes tanárok csekély társadalmi működése megemlítették az értesítőben, de hát miből meg lehet gúnyt üzni? Hanem hát ezek meg nem tudják, hogy más oldalról azon tanárokat verik, kiknek társadalmi és irodalmi munkássága ismeretlen; hol van pedig a működés igaz kitüntetésére alkalmasabbhely az év végi értesítőnél?

Kiváló megemlítést érdemel az, hogy a tanártestület a tantárgyakat a szakrendszer teljes tekintetbe vételével helyes csoportosítással osztotta be.

A végzett tananyagra elmondhatjuk, hogy itt-ott a miniszteri tantetv szószerinti szövegével, több helyen azonban oly módon jeleztetik, mely mind a szabályszerű tananyagot mind a követett módszert s a felhasznált eszközöket kitünteti.

Ezután az irasbeli dolgozatok s a használt tan-könyvek jeleztetnek.

A tanügyi adatokból mint kiválóbbakat felemlítjük a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltóságának látogatását az intézetben; főlemlítjük továbbá, hogy a hólyagos himlő járványossá lévén Brassóban, ezen tanintézet is nov. 12-től 1881. január 3-ig szünetelt; hogy az ifjuság által a „Nr. 1.” című vendéglő nagy termében tartott hangverseny igen jól sikerült s 67 frt 3 krt eredményezett, hogy a tanodai szerelvények szépen szaporodtak.

Ösztöndíjas tanuló volt 8. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 8 tanuló, szóbeli vizsgát tett 7 és egy magántanuló.

Beiratkozott 168 s pedig r. kath. 116, gör. kath. 1, gör. kel. 8, ágostai 12, helvét 24, unitarius 2, mózes vallású 5. Magyarul mindnyájan beszéltek. Legtöbb volt helybeli t. i. 62, azután háromszékmegeyei 34, csikmegeyei 14, brassómegeyei 14, a többi Szeben-, Kolozs-, Nagy-Küküllő-, Fogaras-, Pest-, Udvarhely-, Vas-, Heves-, Abauj-, Arad-, Alsófehér-, Szabolcs-, Kis-Küküllő-megeye, Gácsország, Román királyság, Alsóausztria, Stajerhon és Csehország között oszlik meg. Igen feltehető, hogy az első osztályban 11 éves 12 tanuló, 12 éves 9 tanuló, 13 éves 8 tanuló volt és a második osztályban 14, 15, 16, sőt 17 éves tanulók is szerepelnek (lásd ugyanezen értesítő 78. oldal 9-ik s következő sorait.)

Az is említésre méltó, hogy az V. osztályból fölfelé nagyon helyesen 10 frt tandíjt vesz s ezen kívül az értesítő költségeinek fedezésére minden tanuló 50 krt és a könyvtárra 25 krt fizet.

— **Nyilvános köszönet.** A kézdi-vásárhelyi Oltáregylet szíves volt a szegénységgel küzdő s romladozó kézdi-martonosi templomot egy csinos kehelylyel, nemkülönbén a bereczki anya-templomot egy ünnepies fehér casulával megajándékozni, mely nagylelkű adományaiért sietek a nyilvánosság terén, mindkét hitközség nevében forró s hálas köszönetet mondani; szívem mélyéből kívánván, hogy az Égnek termékenyítő áldása szálljon az oly magasztosan működő egyletre, annak anyagi lelkü elnökére báró Szentkereseti Stefánie ő méltóságára, érdemes igazgatójára és fáradhatlan főjegyzőjére. Virágozzék az általuk annyi fáradsággal létrehozott egylet az idők hosszú során át Istennek dicsőségére s a szegény templomok boldogítására. Isten fizesse meg! Jótettekről levén szó, el nem hallgathatom azon örvendetes jeleuséget, melynél fogva többen a bereczki hívek közül követve szívöknek nemes buzgalmát két díszes és bármelyik templomnak ékességére válló lobogóval járultak templomunknak díszítésére, a főérdeme mindenestre ezek létrehozásában lelkes plébánusunké és két buzgó, vallásos családé.

Én midőn nyilvánosan megköszönöm e szép áldozatkészséget, azon hő ohajomnak adok kifejezést, hogy az Ur, kinek dicsőségeért áldoztak és fáradnak legyen bőséges megjutalmazójok.

Bereczk, 1881. július 31.

Tamás Dávid,
káplán-tanító.

Irodalom.

SULLAY.

Kivonatos ismertetés.

II. Rész.

(Vége.*)

Igaz-e, hogy a római pápa tévmentessége megváltoztatta az állam eddigi álláspontját az egyház irányában?

V. A pápák államveszélyes cselekedetei. — E pont első felében szerzőnk a mint láttuk szoros következetességgel bevitatta, hogy a pápák ama szellemi fölénye, melyet ők a középkorban inkább a népek bizalma folytán az egyes országok és fejedelmek fölött gyakoroltak korántsem szolgált az állam tekintélyének és fenségének csorbitására, mint inkább annak és a közjólét előmozdítására. — Ugyanezen pont második felében pedig nem kevesebb erélyvel és begyőző érvekkel kimutatni törekszik azon állítás alaptalanságát, mintha a pápák ezen hatalommal visszaéltek, és az oly önkényüleg alkalmazott kiközöttítéssel az állam függetlenségét, szabadságát, főségi jogait stb. veszélyeztették volna.

Hogy mily humbugot üznek ugyanis mai napság a modern kulturharc férfiai amaz egyházi fenyték hánytorgatásával, melynek neve kiközösítés, kitűnik onnan, ha a történelem világánál annak eredetét és mibenlétét szorosabb figyelemre vesszük. — Minden birónak, hogy működése ne váljék haszontalanná, hivatala nevétségessé szükségkép oly kiható és feladattal arányos hatalommal kell felruházva lennie, melylyel itéleteinek hatályt és érvényt szerezni, ezeknek tényleges végrehajtását legalább viszonylagosan biztosítani képes. És sokkal okosabb, sokkal felvilágosodottabb, sokkal praktikusabb volt az a sötét középkor, hogysem be ne látta volna, miszerint ha minden birónak, úgy Európa nemzetközi legfőbb birójának kiválóan szükséges ama jog és hatalom, melylyel azokat, kik az ő törvényes itéleteinek ellenszegülnek, hatályosan rendreutasítani, a zsarnokokat megfékezni, a rendbontókat megfenyíteni, s minden politikai bűnt megtorolni képes legyen. De viszont elég óvatos is volt gondoskodni arról, hogy a pápák ezen rájuk ruházott legfőbb hatalommal vissza ne élhessenek, midőn nem bocsátott rendelkezésükre földi, anyagi hatalmat, hanem egyedül a Krisztus Urunktól rájuk ruházott kötő- és oldó főhatalmukra utalta őket, föntartván magának azt a jogot, hogy az ilyen egyházi büntetések polgári következményeit saját főségének hatalmával meghatározhassa.

Ily polgári következményeket maga után vonó egyházi büntetés kétféle volt alkalmazásban, a nyilvános vezeklés, de főkép a kiközösítés, melynél fogva a kiközösített nemcsak az egyház minden javaiból s nem csupán a politikai közhivatalokból záratott ki

*) Lásd a „Közm.” f. é. 28. számát.

hanem egyszersmind minden egyházi, polgári és társadalmi jogaitól is megfosztotta. Ezen szigorú törvény, mely a makacsul megátalkodott bűnösöket minden különbség nélkül sújtotta kezdeményezését nem annyira a római pápáknak, mint inkább az isteni igazság és a lelkek üdvössége mellett lelkesülő korszellemnek, s ezen korszellem erkölcsi elvei mellett buzgólkodó nagy Constantinnak és utódainak köszöni. Így találta a népvándorlás fergete a nyugat római birodalmat. Az új császárok, királyok, fejedelmek, kik a népvándorlás után Európában osztoztak, sok tekintetből, de leginkább saját fölségi tekintélyök és hatalmuk, valamint az erkölcsi rend, béke és jólét biztosítása céljából, mohón ragadtak meg minden alkalmat, hogy az egyház fenytő törvényeinek hatályát a polgári életre kiterjeszték és szigorú állami büntetésekkel szentesítsék.

Ezen egyház és állam által szentesített törvény alól aztán a fejedelmek sem képeztek kivételt. És annál kevésbbé vádolhatják elleneink ez okból zsarnoksággal az akkori római pápákat, mert midőn az esküszegő fejedelmeket kiközösítették és ezen kiközösítés polgári következménye gyanánt az alattvalókat a nemzetet kötelező hűségi eskü erejének kötelező volta alól föloldották, nem tettek egyebet, hanem legfőbb bírói, kötelességökhöz hiven, részrehajlatlanul, személyválogatást nem ismerő lelkiismerettel azt a tényt állapították meg törvényes alakban, hogy a fejedelem esküjét megszegte, hogy tehát alattvalóit önmaga oldotta föl a viszonyos, a hűségi eskü alól.

Hogy pedig a pápák ezen hatalommal valaha visszaéltek, valamely fejedelmet igazságtalanul, önkényűen önzésből bosszuállásból, előleges intések, kérések, óvások nélkül kiközösítettek volna, azt a történetből kimutatni nem lehet.

Ha tehát a középkori pápáknak említett nemzeti közeli legfőbb bírói hatalmak egészen jogos, egészen törvényes volt, és ők ezen rájuk ruházott hatalommal soha annak még legszigorubb alkalmazásban is, vissza nem éltek, s ha továbbá ezen hatalom gyakorlásával a társadalmi rendet, az állam békéjét, szabadságát, függetlenségét, tekintélyét nemcsak nem veszélyeztették, de ezen bírói hatalom részrehajlatlan gyakorlásával azt minden megtámadás ellen biztosították: úgy egészen alaptalan elleneink ama folytonos lármája, hogy a középkori pápák népek és fejedelmeken jogtalan és zsarnok hatalmat gyakoroltak, és hogy a vatikáni zsinat a pápai tévmentesség dogmájának kimondásával ezen zsarnokságot szentesítette, s ez által az egyháznak az állam iránti viszonyát lényegesen megváltoztatta, amennyiben a jelen pápáknak is utat nyitott, hogy tévmentességök erejénél fogva ép oly állást foglaljanak el az áltamok iránt, mint elődeik. Alaptalan pedig ezen vád annál is inkább, mert a tévmentességi dogma semminemű politikai hatalomról

nem szól, hanem határozottan azt tanítja, hogy a római pápa csupán csak „azt a tévmentességet bírja, melylyel az isteni Megváltó az ő Anyaszentegyházát a hit és erkölcs dolgainak meghatározásában felruházta.“ És hogy az ujjabkori pápák szóval és tettel ezen határozat értelmében jártak el, kiviláglik egy VII. és IX. Piusnak idevágó nyilatkozataiból, melyekben ünnepélyesen kimondották, hogy az egyházi fenyték nem vonja maga után a középkorban szokássá vált polgári következményeket, s hogy a világiaknál nem fog járni hivatal vesztéssel.

Azt hiszszük, hogy már e rövid és száraz vonásokból is meggyőződhetett a kegyes olvasó, miszerint tudós szerzőnk feladatát, vagyis annak kimutatását, ha „igaz-e, hogy a római pápa tévmentessége zsarnokság, és hogy az megváltoztatta az állam eddigi álláspontját az egyház irányában?“ derekasan megoldotta. Mi csak halvány vázát adhattuk azon életbeli alkotásnak melylyel Sullay magyar kath. irodalmunkat gazdagította. Azonban törekedtünk a szerző eszmeménetét hiven követni, s így nagyszerű művének, habár halvány, de hű visszatükrözöi lenni. És midőn a legőszintébb hálával eltelve forró köszönetet szavazunk a derék szerzőnek nyugalmat nem ismerő oly sikeres munkásságáért, örömmel és igaz lélekkel engedünk a mű végén olvasható ama fölhívásnak, hogy könyörgésünk legyen ő érette is, hogy ige adassék neki szája megnyitásakor, hogy tovább is bátorsággal hirdesse a csalhatatlan igazság elévülhetlen igéit. —

Oriens.

A napi események köréből.

— Vilmos Főherczeg ő Fensége igen kedvesen fogadta a főpásztor urunk Dr. Fogarasy Mihály ő Nagyméltóságánál tett látogatása alkalmával a papsg és tanárok részéről Mélt. Lönhart Ferencz segédpüspök ur vezetése mellett nyilvánított üdvözléts a kíséretéből visszaterő Kinderman helybeli várparancsnokot megbízta, hogy ezért fejezze ki az ő meleg köszönetét, mit a parancsnok ur aug. 11-én a segédpüspök ur ő Méltóságánál személyesen ki is fejezett.

Az irodalmi társulat pénztárába fizettek. Csiszér János rend. és párttg. 1881-re 7 frt. Bálinth Gergely előf. 1881-re 2 frt. Tódor István rtg. 1881-re 2 frt. Kovács L. Barnabás, elf. 1881-re 2 frt. Filimon János, elf. 1881-re 2 frt. János Deszö, elf. 1881-re 2 frt.

— Halálozás. Sebök László felső-gyöngyösi plebános és középpatai alesperes, a kitünő pap és népiró, az „Egri Népujság“ jeles tollu „Notarus“ a f. é. július 20-án életének 41-ik évében az Urban elhunyt. Az örök világság fényeskedjék neki!

Kiadja: Az erdélyi rom. kath. irodalmi társulat. Szerkesztőbizottság. Felelős szerkesztő: BIRÓ BÉLA Szerkesztőtársak. BALOGH IGNÁCZ, CSERNI BÉLA, CSISZÉR JÁNOS, Dr. TÓDOR JÓZSEF.

Nyomatott a püsp. lyc. gyorssajtóján Gyulafehérvártt. (Klüger B.-nál.)